

NEDERLANDSE NAMEN VAN BIJEN EN WESPEN

Nieuwe namen bedacht door Virgilius Lefeber

Theo M.J. Peeters

Inleiding

Allerlei insekten waaronder bijen, wespen en mieren krijgen de laatste jaren iets meer aandacht, met als gevolg dat de vraag om Nederlandse namen voor deze dieren toeneemt. Hoewel het nut van wetenschappelijke namen door vrijwel niemand is twijfel getrokken zal worden, genieten Nederlandse namen is veel gevallen de voorkeur. Denk bijvoorbeeld aan het gebruik tijdens excursies, in veldgidsen, artikelen, kranten, films, musea, etc. (zie ook van Duuren & Wolfskeel 1995). Al enige tijd had ik me voorgenomen een inventarisatie te maken van de Nederlandse namen van bijen, wespen en mieren of juister gezegd van de Hymenoptera Aculeata. Niet

alleen om meer orde te brengen in mijn achterhoofd, maar tevens om de gebruikte namen eens naast elkaar te zien. Welnu, dit themanummer voor de 75-jarige Lefebber heeft me aangezet een begin te maken met de inventarisatie van de Nederlandse namen. Wat lag er immers meer voor de hand dan zijn artikelen eens door te lichten op het gebruik van Nederlandse namen. Lefebber maakt meermaals gebruik van Nederlandse namen en heeft er zelf ook diverse bedacht. Reden genoeg die eens op een rij te zetten en onder de loep te nemen. Maar voordat we tot de soortnamen afdalen eerst enkele opmerkingen over de hogere taxa.

Familienamen

Voor de 12 families waarover de Nederlandse aculeaten tegenwoordig worden verdeeld, zijn inmiddels allemaal Nederlandse namen bedacht (zie tabel 1). De familienamen platwespen, tangwespen en peerkopwespen zijn door Jeroen de Rond naar voren gebracht.

Tabel 1. Nederlandse familienamen voor Hymenoptera Aculeata

familie	NLnaam	genera	soorten
Bethylidae	platwespen	7	12
Chrysididae	goudwespen	13	42
Dryinidae	tangwespen	7	35
Embolemidae	peerkopwespen	1	1
Formicidae	mieren	16	51
Mutillidae	mierwespen	3	3
Sapygidae	knotswespen	2	4
Tiphiidae	keverdoders	2	5
Pompilidae	spinnendoders	15	64
Vespidae	plooiwleugelwespen	16	54
Sphecidae	graafwespen	38	170
Apidae	bijen	37	331
		157	772

In de Nederlandse literatuur kom je voor de Tiphiidae tevens de naam dolkwespen tegen. Deze naam is echter ook in gebruik voor de familie Scoliidae, waarvan overigens geen soorten in ons land voorkomen. De Vespidae worden kortweg ook wel plooiwleugelwespen genoemd. Qua levenswijze kun je de Vespidae in Nederland verdelen in twee groepen: de solitaire plooiwleugelwespen (Eumeninae) en de sociale plooiwleugelwespen (Polistinae en Vespinae). De Eumeninae worden ook wel metselwespen, de Polistinae en Vespinae papierwespen genoemd. En veldwespen zijn soorten die tot het genus *Polistes* behoren.

Nederlandse namen voor genera en soorten

Bij de genera en vooral bij de soorten ligt het gebruik van Nederlandse namen een stuk ingewikkelder. Vaak zijn meerdere namen voor 'n groep of soort gebruikt: de synoniemen. Zo zijn er bijvoorbeeld voor de houtwesp *Xylocopa violaceus* al 6 synoniemen aangetroffen. En soms is dezelfde naam aan meerdere groepen of soorten gegeven: de homoniemen. Op dit moment zijn ongeveer 157 genera en 772 soorten in Nederland aangetroffen (zie tabel 1). Voor meer dan 50 genera en 200 soorten zijn inmiddels Nederlandse namen gepubliceerd.

Bij de mieren zijn voor bijna alle soorten Nederlandse namen bedacht, die we kunnen terugvinden in artikelen van van Boven & Mabelis. Ook voor de drie mierwespen in ons land zijn namen bedacht, nl. de grote mierwesp (*Mutilla europaea*), de bruine mierwesp (*Myrmica atra*) en de gewone mierwesp (*Smicromyrme rufipes*). En voor de keverdoder *Methocha ichneumo-*

noides, die veel op een mierwesp lijkt, wordt gladde mierwesp gebruikt. Voor de vier tiphiiden en vier sapygiden ontbreken Nederlandse namen, evenals voor de meeste micro-aculeaten: platwespen, goudwespen, tangwespen en peerkopwespen. Wel heb ik van Jeroen de Rond onlangs een voorstel onder ogen gekregen voor enkele genera en alle soorten van de plat- en tangwespen in ons land. Een groot aantal Nederlandse namen voor de spinnendoders zijn bedacht door Wilcke. En veel namen voor plooiwingswespen en hommels zijn o.a. terug te vinden in de verschillende determinatietabellen van de Jeugdbond. Ook voor graafwespen en bijen zijn in de loop van de tijd vele namen gebruikt. De belangrijkste bronnen zijn publicaties van Thijsse, Bouwman, Benno en Lefebber.

Nederlandse namen van Virgilius Lefebber

Zoals gezegd zijn voor deze gelegenheid alle namen die Lefebber gebruikte geïnventariseerd. Het betreft uiteraard alleen namen die door hem zijn gepubliceerd (zie de bibliografie van Lefebber verderop in dit nummer). Virgilius heeft voor enkele genera een nieuwe Nederlandse naam bedacht. Zo worden *Dolichovespula* en *Vespula* door hem resp. langkoppen en kortkoppen genoemd. En in een artikel uit 1984 vinden we de naam dikpootwespen voor het genus *Rhopalum*. Het gebruik van de naam bladvlododers voor het genus *Pemphredon* in hetzelfde artikel lijkt me een vergissing. Deze Nederlandse naam komt wel voor het genus *Psenulus* in aanmerking. De graafwespen van het genus *Pemphredon* zijn namelijk bladluizendoders en bij het genus *Psenulus* worden ook bladvlooiën (Psyllidae) als larvenvoedsel verzameld. In tabel 2 wordt een overzicht gegeven van de 36 soorten waarvoor Lefebber een nieuwe Nederlandse naam bedacht. Uiteraard moet u hier nog een slag om de arm houden omdat tot op heden slechts een beperkt deel van de Nederlandse literatuur werd verwerkt. Er kunnen dus nog oudere bronnen opduiken met dezelfde naam. Maar op een enkele uitzondering na zal dit lijstje, ook na het doornemen van de overige Nederlandse bronnen, wel blijven bestaan. Ook synoniemen worden in tabel 2 vermeld. In dit stadium van de inventarisatie van Nederlandse namen is het echter weinig zinvol hier verder op in te gaan. Wel wil ik hier wijzen op een tweetal homoniemen. De naam gewone koekoekshommel wordt ook gebruikt voor *Psithyrus campestris*. Het is dan ook verstandig, in navolging van de hommeltabellen van de Jeugdbond, voor *Psithyrus vestalis* de naam grote koekoekshommel te gebruiken. Ook de lathyrusbij duikt tweemaal op nl. voor *Andrena lathyri* en *Chalicodoma ericetorum*. Om verwarring te voorkomen stel ik voor de zandbij *Andrena lathyri* voortaan wikkebij te noemen. Het vrouwtje van deze soort vliegt in ons land namelijk bij voorkeur op heggenwikke (*Vicia sepium*).

Tabel 2. Nederlandse namen voor soorten bedacht door Virgilius Lefebber.

familie	soort	NLnaam	synoniemen
Pompilidae	<i>Anoplius concinnus</i>	oeverspinnendoder	
Vespidae	<i>Polistes biglumis</i>	bergveldwesp	
	<i>Polistes dominulus</i> [= <i>gallicus</i> auct.]	franse veldwesp	gallische wesp
Sphecidae	<i>Astata boops</i>	grote wantsendoder	
	<i>Astata minor</i>	kleine wantsendoder	
	<i>Dryudella pinguis</i>	slanke wantsendoder	
	<i>Mellinus arvensis</i>	gewone vliegendoder	slanke vliegendoder
	<i>Mellinus crabroneus</i>	bleke vliegendoder	
	<i>Podalonia luffii</i>	duinrupsendoder	normandische rupsendoder
Apidae	<i>Andrena agillissima</i>	blauwe zandbij	
	<i>Andrena gravida</i>	weidebij	
	<i>Andrena hattorfiana</i>	knautiabilij	
	<i>Andrena lathyri</i>	lathyrusbij	
	<i>Andrena marginata</i>	duifkruidbij	
	<i>Anthidium punctatum</i>	kleine wolbij	
	<i>Anthophora aestivalis</i>	mooie sachembij	
	<i>Anthophora furcata</i>	andoornbij	

<i>Anthophora plumipes</i>	gewone sachembij	
<i>Anthophora quadrimaculata</i>	nepetabij	
<i>Anthophora retusa</i>	zwarte sachembij	
<i>Ceratina cyanea</i>	blauwe ertsbij	cyaanbij
<i>Chalicodoma ericetorum</i>	lathyrusbij	
<i>Colletes daviesanus</i>	wormkruidbij	
<i>Colletes fodiens</i>	duinzijdebij	
<i>Colletes halophilus</i>	schorzijdebij	
<i>Colletes impunctatus</i>	ijszijdebij	
<i>Colletes marginatus</i>	donkere zijdebij	
<i>Colletes succinctus</i>	heizijdebij	
<i>Halictus quadricinctus</i>	vierbandgroefbij	
<i>Halictus sexcinctus</i>	zesbandgroefbij	
<i>Hoplitis adunca</i>	echiumbij	
<i>Hylaeus annularis</i>	brilmaskerbij	
<i>Hylaeus punctulatissima</i>	lookmaskerbij	lookbij
<i>Megachile lapponica</i>	lapse behangersbij	
<i>Osmia uncinata</i>	bosmetselbij	
<i>Psithyrus vestalis</i>	gewone koekoekshommel	grote koekoekshommel
		witte koekoekshommel

Alles bij elkaar geeft Lefebvre een aardige aanvulling op het bestand aan Nederlandse namen. Aan popularisatie van de bijen- en wespenkennis heeft Virgilius dan ook zijn steentje bijgedragen. Laten we vooral niet nalaten ook in de toekomst aan deze 'Thijssseaanse traditie', zoals pater Benno (1953) haar zo treffend omschreef, aandacht te schenken. Hoewel je je kunt afvragen in hoeverre alle soorten een Nederlandse naam behoeven, zou het toch heel aardig zijn als voor alle genera een Nederlandse naam voorradig is. Wie bedenkt een naam voor *Chrysis*, *Holopyga*, *Priocnemis*, *Nitela*, *Spilomena*, *Stigmus* en *Biastes*?

Nawoord

Alle namen zijn met hun referenties opgenomen in een databank. Tot op heden zijn vooral Nederlandse namen van de 20e eeuw opgenomen, te beginnen met Oudemans meesterwerk 'De Nederlandse insecten'. Wie meer informatie of tips heeft over het gebruik van Nederlandse namen voor bijen en wespen in de vorige eeuw(en), verzoek ik contact met me op te nemen.

Literatuur:

Het is op deze plaats niet zinvol alle geraadpleegde literatuur op te noemen. Wel wil ik hier wijzen op een tweetal interessante artikelen:

Benno, P., 1953. De bijen- en wespenfauna in Montferland en het aangrenzende cultuurland: 252-266.- In: De Liemers, gedenkboek dr. J.H. van Heek, Didam.

Duuren, L. van & D. Wolfskeel, 1995. Nederlandse plante- en diernamen. - Natura, 92 (1029): 150-153.